

ARAŞTIRMA RESEARCH

Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerdeki Teknoloji Bağımlılığı

Technology Addiction among Students According to Teacher Views

Engin Karadağ¹, Burcu Kılıç²

Öz

Bu çalışmanın amacı; öğrencilerin teknoloji bağımlılığını ve teknoloji bağımlılığının önlenmesinde okulun rolünü, öğretmen görüşleri kapsamında analiz etmektir. Çalışma, nitel araştırma desenlerinden biri olan olgubilim desenine uygun olarak tasarlanmıştır. Çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu kamu okullarında veya özel okullarda çalışan 25 öğretmen oluşturmuştur. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Bulgular öğretmen görüşlerine göre öğrencilerde çoğunlukla sosyal ağ bağımlılığı, çevrimiçi oyun bağımlılığı ve anlık mesajlaşma bağımlılığı olduğunu göstermiştir. Ayrıca öğretmenler tarafından teknoloji bağımlılığı olan öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğu ve çevresiyle iletişim kurmakta güçlük çektiği vurgulanmıştır.

Anahtar sözcükler: Teknoloji, teknoloji bağımlılığı, öğrenciler, öğretmen görüşleri, nitel araştırma.

Abstract

The aim of this study is to analyses students' technology addiction and the role of the school in preventing technology addiction based on teacher views. The study was designed in accordance with the phenomenological design which is one of the qualitative research designs. Maximum diversity sampling method was employed in the study. The participants were twenty-five teachers working in public or private schools. The data of the study were collected through semi-structured interview forms and analyzed using the descriptive analysis method. The findings showed that the students mostly had social network addiction, online game addiction and instant messaging addiction. In addition, it was emphasized by the teachers that those students with technology addiction had low academic achievement and had difficulty in communicating with people in their environment.

Keywords: Technology, technology addiction, students, views of teachers, qualitative research.

¹ Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Antalya

² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

✉ Engin Karadağ, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Turkey
engin.karadag@hotmail.com

Geliş tarihi/Submission date: 22.04.2019 | Kabul tarihi/Accepted: 01.07.2019 | Çevrimiçi yayın/Online published: 19.07.2019

BAĞIMLILIK günlük hayatta birçok nesne ve eylem için kullanılan, bağımlı olunan duruma göre farklı anlamlar taşıyan genel bir kavramdır. Bağımlılık kavramı yakın geçmişte daha çok madde bağımlılığı için sıklıkla kullanılırken, günümüzde bir eyleme, nesneye veya kişiye karşı kontrolsüz istek olarak tanımlanır. Ortaya çıkan bu istek durumunun kişilerin ruhsal ve fiziksel olarak yaşamlarını olumsuz etkilemesine karşın devam ettirilmesi bağımlılığın göstergesidir (Beyazyürek ve Şatır 2000, Uzbay 2011). Köknel'e (1998) göre bağımlılığın, madde bağımlılığı ve bir davranışa bağımlılık olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanması gerekmektedir. Madde bağımlılığı, vücuda zarar veren bir maddenin kullanımının reddedilememesi sorunudur. Davranışa bağımlılık ise, gösterilen davranışın sıklıkla sergilenmesi ve olumsuz sonuçlarına rağmen tekrar edilmesi durumudur. Davranışa bağımlılıkta kişinin, belirli ihtiyaçlarını ortadan kaldırmak amacıyla bir davranışa düşkünlüğü söz konusudur.

Küreselleşme ile birlikte gelişen teknoloji, hayatımızın her anında birtakım ihtiyaçlarımızın karşılanmasında vazgeçilemez bir unsurdur. Ülkeler için iş dünyasında, eğitimde, savunmada ve sağlıkta teknoloji kullanımı çağa ayak uydurmak için bir gereklilik olarak görülmektedir. Teknoloji kullanımının gerekliliği, teknolojiye ulaşımı oldukça kolaylaştırmıştır. Günümüzde hemen hemen her evde ve ofiste bilgisayar ve internetin olmasının yanı sıra, akıllı telefonların hayatımıza girmesiyle teknoloji, her insanın yaşantısının bir parçası olmuştur. Teknoloji kullanımının kişileri için vazgeçilemez bir etkinliğe dönüşmesi, davranışa bağımlılık sorununu da beraberinde getirmektedir. Griffiths (1995, 1996a) teknoloji bağımlılığını, makinelerle insanların etkileşimini içeren davranışsal bir bağımlılık olarak nitelendirmektedir. Teknoloji bağımlılığında televizyon gibi uyarıcılar kişiyi pasif tutmakta, bilgisayar oyunları gibi uyarıcılar ise kişinin aktif katılımını sağlarken, teknolojik aletlerin tamamı bağımlılık eğilimlerini yükseltmeye sebep olan ses efektleri, ilgi çekici renkler, kazanılan ödüller gibi kuvvetlendirici ve tetikleyici özellikler içermektedir. Griffiths (1996a) alkol, kumar ve madde bağımlılığı gibi bilinen bağımlılık türleri ile davranışsal bağımlılığın insanlara benzer etkilerinin olduğunu ileri sürmüştür. Yoğun istek, ulaşılamadığında yaşanan stres, sıkıntı durumları madde bağımlılığı ile davranışa bağımlılığın ortak etkileri olarak görülmektedir (Marks 1990). Davranışsal bağımlılığın tespit edilmesi bazı bileşenlerin varlığına bağlıdır. Griffiths (2005) bağımlılığın bileşenlerinin modelini araştırdığı çalışmasında teknoloji bağımlılığı gibi davranışsal düzeydeki bağımlılığın ölçütlerini; dikkat çekme, ruh hali değişimi, tolerans, yoksunluk, çatışma ve nüksetme olarak belirlemiştir. Dikkat çekme, kişinin yapmak istediği bir davranışı yaşamundaki en önemli olay olarak görmesidir. Teknolojik aletle ilgili bir ihtiyacı olmadığı zamanlarda bile bu teknolojik aletleri kullanma eğiliminde olmak dikkat çekme ölçütüne örnektir. Ruh hali değişimi, kişinin teknolojiye ulaştığında kendini daha rahat hissetmesi şeklindeki açıklanır. Tolerans, teknoloji kullanım süresinin arttırma gereksinimidir. Yoksunluk, kişinin teknolojiye ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkan olumsuzlukları ifade eder. Bilgisayar oyun bağımlısı bir bireyin, oyunu oynamadığında yaşadığı kötü ruh hali yoksunluk ölçütüne örnektir. Çatışma, kişinin teknoloji kullanımını kapsayan yaşantısı ile sahip olduğu kişisel sorumlulukları arasında oluşan içsel çatışmalardır. Nüksetme ise kişinin teknoloji bağımlılığından kendi isteğiyle uzaklaşmaya çalışsa da bunda başarılı olamaması durumudur (, Güçlü 2015, Aydın 2017).

Televizyon, mobil telefon, internet ve bilgisayar oyunlarından oluşan teknolojik dünya özellikle çocukların ve gençlerin sosyal ve psikolojik gelişmelerinde söz sahibi

olmuştur. İnternet bağlantısı olmayan telefonların, dijital oyunların çalışmasını desteklemeyen bilgisayarların, birden fazla kanalı olmayan televizyonların kişilerde oluşturduğu hüsrana, üzüntü ve endişe duyguları teknoloji bağımlılığının sonuçlarıdır (İlhan 2007). Griffiths (1996) teknoloji bağımlılığının literatürde televizyon bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı (bilgisayar korsanlığı, internet kullanımı, programlama gibi), bilgisayar oyun bağımlılığı, sanal gerçeklik bağımlılığı şeklinde kategorilere ayrıldığını belirtmiştir. Ancak teknoloji bağımlılığı üzerine kurgulanmış akademik literatürün yetersizliğini vurgulamıştır. Teknoloji bağımlılığı konusunda yapılan araştırmalarda internet bağımlılığı ve bilgisayar oyun bağımlılığı öne çıkmaktadır. Öğrencilerin öğretim süreçleri de dikkate alınarak teknoloji bağımlılığı Griffiths (2005) tarafından “sosyal ağ bağımlılığı”, “anlık mesajlaşma bağımlılığı”, “çevrimiçi oyun bağımlılığı” ve “web siteleri bağımlılığı” şeklinde başlıklara ayırmıştır. Çalışmamızda “sosyal ağ bağımlılığı, çevrimiçi oyun bağımlılığı, anlık mesajlaşma bağımlılığı” türleri kullanılmıştır. Sosyal ağ bağımlılığı; kullanıcıların bireysel profillerini oluşturdukları, arkadaşlarıyla iletişime geçebildikleri, ortak ilgi alanlarında arkadaş edindikleri Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn, Youtube şeklinde platformların kullanımını olarak sınırlandırılabilir (Kuss ve Griffiths 2011). Çevrimiçi oyun bağımlılığı, elektronik ağlar üzerinde yürütülen, basit metin tabanlı oyunlardan karmaşık grafik tasarımı oyunlara kadar geniş bir ağa sahip olan, çok kullanıcı sanal ortamların web tabanlı ve eğlence odaklı uygulamalarının kullanımına dayanmaktadır (Gao 2005). Anlık mesajlaşma bağımlılığı ise e-posta, sohbet odası, telefon, sesli mesaj gibi çoklu bileşenlerin sohbet modeline dayalı birebir iletişim araçlarının kullanımını içermektedir (Chung ve Nam 2007).

Young (1996) internet bağımlılığı ile ilgili ilk deneysel çalışmayı gerçekleştirmiş ve sonucunda internet bağımlılığının kumar ve alkol bağımlılığı gibi kişilerin aile, sosyal ve meslek hayatlarında önemli sorunlar oluşturduğunu ifade etmiştir. İnternet bağımlılığı konusunda yapılan araştırmalar genellikle öğrencilerin internet kullanım düzeylerini belirleme ve internet bağımlılarında tespit edilen olumsuz durumlar üzerinedir (Griffiths ve Parke 2002, Balcı ve Gülnar 2009, Karaman ve Kurdoğlu 2009, Odacı ve Kalkan 2010, Ceyhan 2011, Gökçearslan ve Günbatır 2012, Tanrıverdi 2012, Yu ve ark. 2013, Çam 2014, Khan ve ark. 2014, Şahin 2014, Waldo 2014, Ateş 2016, Gencer 2017, Topal 2018). Young (2004) internet bağımlılığının ölçütlerini ilk kez ortaya koyarak internet bağımlılığı ile kumar bağımlılığının benzerliğine değinmiştir. İnternet bağımlısı kişilerin dürtü kontrol mekanizmalarında bozuklukların tespit edildiğini belirtmiştir. Chou ve Hsiao (2000) üniversite ve lise öğrencilerinde internet bağımlılıkları konulu çalışmalarında internet bağımlısı olan grubun internetin öğrencilerin çalışmalarına ve sosyal hayatlarına olumsuz etkileri olduğunu ifade etmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılıkları üzerine yapılan araştırmada internet bağımlılarının arkadaş edinmede, ödevlerini yetiştirmede ve uyku düzenlerinde sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir (Anderson 2001). Yang ve Tung (2007) internet bağımlısı öğrencilerin depresyon ve intihar eğilimi düşüncelerinin yüksek olduğunu; Yen ve ark. (2007) internet bağımlısı olan ergenlerin depresyon, sosyal fobi ve hiperaktivite rahatsızlıklarının bulunduğunu tespit etmişlerdir. Young ve Rogers (1998) yaptıkları çalışmada depresyonun patolojik internet kullanımının oluşmasındaki en önemli etken olduğunu öne sürmüşlerdir. Geçmiş zamanlarda çocukların ve gençlerin mahallelerinde arkadaşlarıyla birlikte buluşup oynadıkları oyunların yerini alan bilgisayar oyunları (Horzum 2011), okullarda şiddet ve dikkat eksikliği sorunlarını öne çıkarması bakımından kumar oyun-

larına benzetilmektedir (Gentile 2009). Young ve Rogers (1998), Grüsser ve Thalemann (2006) teknoloji bağımlılığının fiziksel, psikolojik ve sosyal olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmişlerdir. Gözlerde yanma, boyun kaslarında ağrılar, beden duruşunda bozukluklar ve vücudun belirli bölgelerinde uyuşmalar gibi fiziksel etkiler; akademik başarıda düşüklük, kişisel, ailevi ve okul sorunları gibi psikolojik etkiler ve zaman denetimi yapamama, iletişim kurmada güçlük çekme, özgüven yoksunluğu, kendini ifade edememe şeklinde sosyal etkiler sıralanmıştır.

Teknoloji bağımlılıkları konusunda ailenin temel faktör olduğunu ortaya koyan çok sayıda araştırma (Wallenius ve Punamaki 2008, Akçay ve Özcebe 2012, Solak 2012, Şahin ve Tuğrul 2012, Çakır 2013, Arslan ve ark. 2015) bulunmaktadır. Ailenin yanı sıra öğrencilerin geleceğine yön veren, günlük yaşamlarının önemli bir parçası olan okulların da teknoloji bağımlılığı konusunda öğrenciler üzerinde etkisi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Okul yönetiminin ve öğretmenlerin öğrencilerde teknoloji bağımlılığını önleme konusunda yaptıkları çalışmaların öğrenciler üzerinde etki oluşturacağı düşünülmektedir. Alanyazında öğrencilerin teknoloji bağımlılığı düzeyleri, öğrencilerin teknoloji bağımlılığı konusunda ailelerin tutumları, teknoloji, medya ve sosyalleşme, teknolojinin insanlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri konusunda araştırmalara rastlanmış ancak günümüzde en büyük sorunlardan biri olan teknoloji bağımlılığı konusunda öğrencilerin gelişiminde, davranışlarının şekillenmesinde önemli rolü olduğu düşünülen okulların ve öğretmenlerin konumunu sorgulayan çalışmalara ulaşılamamıştır. Ayrıca nicel araştırmalarla okullarda teknoloji bağımlılığı konusunda ortaya konan verilerin derinlemesine bir bakış açısı kazandırılması için nitel araştırmalarla desteklenmesi önerilmiştir (Aydın 2017). Bu türdeki araştırmaların ortaya koyacağı sonuçların gelecek araştırmalara yönelik kavramsal çerçeve oluşturacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın genel amacı; öğrencilerin teknoloji bağımlılığına ilişkin öğretmenlerin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Amaç kapsamında çalışmada, “Öğretmenlerin teknoloji bağımlılıkları algıları doğrultusunda öğrencilerde gözlemledikleri teknoloji bağımlılığının etkileri nelerdir? ”, “Okulların öğrencilerde teknoloji bağımlılığını önleme konusundaki rolü nedir?” sorularına cevabı aranmıştır. Aile fertlerinin ardından öğrencilerin ilk karşılaştıkları ve onlara daha nitelikli sosyal deneyimler yaşatan, rehberlik eden ve rol modeli olan kişiler öğretmenlerdir (Sünbül 2004). Öğretmenlerin ve okulların öğrenciler üzerindeki kritik rolü göz önünde bulundurularak, öğrencilerin teknoloji bağımlılıkları ile mücadeleye ilişkin eğitim politikalarının geliştirilmesini desteklemesi açısından araştırma önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Öğretmenlerin teknoloji bağımlılığı hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu çalışma için, bireylerin veya grupların bir sosyal veya insan sorununa yönelik anlamlarını kendine özgü metotlarla sorgulayan nitel araştırma yöntemi kullanılarak, çalışma bu yöntem çerçevesinde yapılandırılmıştır (Creswell 2018). Nitel araştırma, araştırılan konunun doğal ortamında ele alındığı, bütüncül bir yaklaşımın izlendiği, konuya ilişkin olguların yorumlandığı bir yöntemdir (Denzin 2005). Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim günlük hayatta yaşanmış deneyimlerle farkına varılan, derinlemesine inceleme yapılması ve

detaylı bir anlayışa ulaşılması istenilen olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2008). Kişilerin yaşadıkları ve neticesinde kendi bilinçlerinde oluşturdukları bu olguların yorumlanması olgubilim çalışmalarının temel hedefidir (Bloor ve Wood 2006, Patton 2018). İnsanların olguyu nasıl anladıkları, nasıl betimledikleri, hakkında neler hissettikleri, nasıl anlamlandırdıklarını inceleyen olgubilim araştırmaları, belirli bir bağlam içinde ve belli bir zamanda kişilerin konuyla ilişkili deneyimlerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Olgubilim çalışmalarında en önemli nokta, tek tek bireylerin bakış açılarından yaklaşarak onların bireysel anlam yapılarını ve sahip oldukları niyetleri anlamaktır (Patton 2018). Araştırmada olgubilim deseninin kullanılma gerekçesi; öğretmenlerin öğrencilerdeki teknoloji bağımlılığı olgusunun arkasında yatan gözlemlerinin, deneyimlerinin nasıl anlamlandırıldığının araştırmanın odağını oluşturması ve desenin dayandığı temel varsayımın da bu anlamın keşfedilmesi olarak açıklanabilir. Çalışmada teknoloji bağımlılığı olgusu ile daha bütüncül bir bakış açısı elde etmek amacıyla (Fraenkel ve Wallen 2006) öğretmenlerin deneyimleri sorgulanmıştır. Bu doğrultuda öğretmenlerin öğrencilerde görülen teknoloji bağımlılığı üzerine görüşleri ortaya çıkarılarak yorumlanmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmada katılımcıların seçimi için amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmış, maksimum çeşitlilik kaynağı olarak ön görüşmelerde öğretmenlerin okul türüyle ve branşlarıyla ilişkili olarak teknoloji kullanımına hakkındaki görüşlerinde çeşitlilik olduğu düşüncesiyle öğretmenlerin çalıştıkları okul türleri ve branşları temel alınmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kişilerde farklı olan bazı kriterleri önceden belirlemeyi ve sonrasında farklılıklara göre örnekleme seçimini içermektedir. Bulguların farklı bakış açılarını yansıtmaları bakımından maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi nitel araştırmaları zenginleştiren bir yöntemdir (Creswell 2018). Maksimum çeşitlilik yöntemi ile örnekleme yer alan her grubun kendine özgü boyutlarının ayrıntılı şekilde açıklanması ve farklı özellik gösteren durumlar arasında ortak temaların ortaya çıkarılması mümkündür (Yıldırım ve Şimşek 2008).

Nitel araştırmalarda güç analizi ve etki büyüklüğü hesaplamaları ile örnekleme sayısı belirlenirken; nitel araştırmalarda kültürel ve sosyal ifadeleri belirten standart ölçek olmadığı gibi, istatistiksel güç analizi yapmak için ifadelerin dağılımlarını saptayan olasılık modelleri de bulunmamaktadır (Luborsky ve Rubinstein 1995). Neuman ve Robson (2014) özellikle olgubilim deseninde yürütülen nitel araştırmalarda az sayıda örnekleme üzerinde detaylı veri toplanması gerektiği gerekçesiyle örneklemin niceliğinin değil, niteliğinin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Olgubilim çalışmalarında bir kişiden (Miles ve Huberman 1994) 325 kişiye (Neuman 2014) kadar katılımcının bulunduğu araştırmalar mevcuttur. Charmaz (2011) ise olgubilim çalışmasında en az 10 kişiden oluşan çalışma grubunun olmasının uygun görüldüğünü belirtmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerle yapılan ön görüşmeler sonucunda çalışma grubu kamu ve özel okul olmak üzere ilkököl, ortaokul ve liselerde çalışan farklı branşlara sahip, öğrencilerle haftada en az dört ders saati iletişimde olan 25 öğretmenden oluşturulmuştur. Araştırma Sosyal ve Eğitim Bilimleri Etik Kurulu (2018/9) tarafından onaylanmıştır. Bütün öğretmenlerden katılımın gönüllü olduğu ve araştırmada çekilebilecekleri bilgisi verilmiş olup öğretmenler araştırmaya katılmak için bilgilendirilmiş sözlü onam vermişlerdir. Tablo 1'de çalışma grubunda bulunan öğretmenlere ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1'e göre katılımcıların 11'i erkek, 14'ü kadındır. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan edilen bilgiye göre kamu okullarında ve özel okullarda görev yapan toplam 632781 kadın, 436471 erkek öğretmen bulunmaktadır. Öğretmenlerdeki kadın erkek dağılımına bakıldığında, bu araştırmada yer alan katılımcıların kadın-erkek oranlarının gerçeği temsil ettiği söylenebilir.

Tablo 1. Çalışma grubunda bulunan öğretmenlere ilişkin bilgiler

Kod	Cinsiyet	Okul Türü	Branş
Beril	Kadın	Ortaokul (Özel)	Fen bilimleri
Can	Erkek	İlkokul (Kamu)	Sınıf öğretmeni
Cemal	Erkek	Ortaokul (Özel)	Sosyal bilgiler
Doruk	Erkek	Lise (Kamu)	Edebiyat
Elif	Kadın	Lise (Kamu)	Edebiyat
Esra	Kadın	Ortaokul (Kamu)	Matematik
Figen	Kadın	İlkokul (Kamu)	Sınıf öğretmeni
Fikret	Erkek	Lise (Kamu)	Biyoloji
Gökmen	Erkek	Ortaokul (Özel)	Sosyal bilgiler
Gül	Kadın	Ortaokul (Özel)	Fen bilimleri
Hale	Kadın	Ortaokul (Kamu)	Sosyal bilgiler
Hasan	Erkek	Lise (Özel)	Matematik
Leyla	Kadın	Lise (Özel)	Kimya
Melek	Kadın	Ortaokul (Özel)	Matematik
Metin	Erkek	Ortaokul (Kamu)	Fen bilimleri
Niyazi	Erkek	Ortaokul (Özel)	Rehberlik
Nuray	Kadın	Ortaokul (Özel)	Türkçe
Önder	Erkek	Lise (Özel)	Edebiyat
Sercan	Erkek	Lise (Kamu)	Tarih
Sibel	Kadın	Ortaokul (Özel)	İngilizce
Şebnem	Kadın	Ortaokul (Özel)	Fen bilimleri
Tark	Erkek	Lise (Kamu)	Kimya
Yağmur	Kadın	Lise (Kamu)	Rehberlik
Yaren	Kadın	Ortaokul (Özel)	Türkçe
Zerrin	Kadın	Ortaokul (Kamu)	Matematik

Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri, görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Öğretmenlerin teknoloji bağımlılığına ilişkin görüşlerinin derinlemesine sorgulanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Olgubilim araştırmalarında katılımcıların araştırılan olguyla ilgili yaşanmış deneyimlerini açıkça ifade edebilmeleri için görüşme tekniği kullanılması uygun görülmektedir (Bloor ve Wood 2006, Creswell 2018). Görüşme ile, katılımcının aklında bulunan gözlemediğimiz davranışlar, duygular açığa çıkarılmaktadır (Patton 2018). Görüşmeler açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıyla sohbet şeklinde yapılan yarı yapılandırılmış görüşme (Yin 2011), katılımcının algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle ifade etmesini kolaylaştırması ve görüşme sırasında konu hakkında yeni fikirlere ulaşılması bakımından tercih edilmiştir (Merriam 2009).

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun geliştirilmesi sürecinde, öncelikle kapsamlı şekilde literatür taraması yapılmıştır. Ardından görüşme formunun tek boyutlu, anlaşılması kolay, katılımcıyı güdüleyen, genelden özele sorulardan oluşmasına önem veril-

miştir (Bogdan ve Biklen 1992). Nitel mülakatların temel prensibi, katılımcıların konu ile ilgili sahip oldukları anlayışlarını kendi cümleleriyle açıklamasını kolaylaştırmaktır (Patton 2018). Görüşme formu taslağı, öğretmenlerin öğrencilerdeki teknoloji bağımlılığı hakkındaki görüşlerinin derinlerinde yatan deneyimlerinin ve kişisel bakış açılarının ortaya çıkarılması amaçlayan dokuz sorudan oluşturulmuştur. Taslağın hazırlanması sonrasında nitel araştırma yöntemleri ve bağımlılık alanında çalışmalar yapan iki uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri aracılığıyla iki soru birleştirilmiş ve bir soru da formdan çıkarılmıştır. Görüşme sorularının anlaşılabilirliğinin tespiti için rasgele seçilen üç öğretmen ile ön görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme soruları üzerinde düzenlemeler yapılarak görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşme formu altı açık uçlu sorudan oluşturulmuştur:

1. Teknoloji bağımlılığı size ne ifade ediyor? Birkaç örnek verebilir misiniz?
2. Öğrencileriniz teknoloji bağımlılıkları sizce ne düzeydedir? Hangi teknolojilere karşı bağımlılıkları daha yüksektir?
3. Öğrencilerinizin teknoloji bağımlılıkları, öğrencilerinizi nasıl etkiliyor? Örnek verebilir misiniz?
4. Okulunuzun öğrencilerde teknoloji bağımlılıkları konusunda farkındalığı olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
5. Okul yönetiminizin ve kendinizin öğrencilerin teknoloji bağımlılıkları üzerine yaptığı çalışmalar var mı? Varsa nelerdir?
6. Okul yönetiminizin ve kendinizin öğrencilerde teknoloji bağımlılıklarını önleme konusundaki rollerinizi değerlendirir misiniz?

Katılımcılara araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilerek görüşmenin gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirileceği açıklanmıştır. Görüşmelerin tamamı bizzat araştırmacılar tarafından ses kayıt cihazı ile kayda alınarak sürdürülmüştür. Görüşme yapılan kişilere sorular aynı sıra ile sorulmuş, katılımcıların verdikleri cevaplar için herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Böylece öğretmenlerin konu ile ilgili önemli buldukları düşüncelerini açıklamasına fırsat sağlanmıştır.

İşlem

Görüşme kayıtları araştırmacılar tarafından deşifre edilerek hiçbir düzeltmeye gidilmeden olduğu gibi yazıya dökülmüştür. Görüşmelerin dökümünün ardından veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Elde edilen veriler önceden belirlenen kavramsal çerçeve ve temalara göre düzenlenmiş, görüşülen bireylerin görüşlerinin okuyucuya sunulması için görüşmelerden doğrudan alıntılar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek 2008). Betimsel analizde yapılan işlemler; ses kayıtlarındaki görüşmelerin değişiklik yapılmadan yazıya geçirilmesi, görüşmelerde yer alan boyutlardan yola çıkılarak veri analizi için çerçeve oluşturulması, çerçeveye göre verilen hangi temalar altında sunulacağını belirlenmesi, verilerin anlamlı şekilde bir araya getirilmesi, bulguların yorumlanması şeklindedir. Çalışmanın tematik çerçevesini (i) öğretmenlerin teknoloji bağımlılığı algısı, (ii) öğrencilerde teknoloji bağımlılığı ve etkileri, (iii) okulların öğrencilerde teknoloji bağımlılığı karşısındaki rolü oluşturmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlilik için kullanılan perspektifler ve terimler araş-

tırmacılara göre farklılık göstermektedir. Guba ve Lincoln'e (1982) göre geçerlik için inandırıcılık, aktarılabirlik, güvenilirlik ve doğrulanabilirlik terimleri kullanılması uygundur (Creswell 2018). Çalışmanın geçerliğinin temini için inandırıcılığına ve aktarılabirlik olmasına önem verilmiştir. Çalışmanın iç geçerliğini sağlamak için yürütülen çalışmalar şunlardır: (i) Yarı yapılandırılmış görüşme formunun geliştirilmesi sürecinde literatür kontrolü sağlanmış ve literatür doğrultusunda teorik yapı oluşturulmuştur. Katılımcıların söylediklerini anlamayı, söylenenler arasında örüntüleri aramayı sağlayan verilerin inandırıcılığı için elde edilme sürecinde araştırmacıların tarafsızlığına önem verilmiş ve bu bağlamda ses kayıt cihazıyla kayda alınan verilerin katılımcı teyidi ile kontrolü yapılmıştır (Merriam 2013); katılımcılarda doğrudan gözlemlenemeyenlere ulaşmak için hazırlanan görüşme formu, betimsel analiz için oluşturulan temalar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır; (iii) bulguların tutarlılığı için betimsel analize uygun belirlenen temaların iç geçerliği içsel homojenlik ve dışsal heterojenlik kriterleri dikkate alınarak sağlanmıştır. Çalışmanın dış geçerliğini sağlamak için; çalışmanın benzer araştırmalara aktarılabirliğine ilişkin çalışmanın yöntemi, örneklem seçimi ve katılımcıların özelliklerini kapsayan işlem süreci detaylı olarak sunulmuştur (Merriam 2013, Creswell 2018).

Nitel çalışmalarda güvenilirlik ise çalışmanın yeniden yapıldığı takdirde aynı sonuçları ortaya çıkarması, tutarlı olması ile açıklanır (Neuman 2006). Çalışmanın iç güvenilirliğini sağlamak için yapılan çalışmalar şunlardır: (i) Veri analizinde elde edilen bulgular, herhangi bir yorum yapılmadan doğrudan okuyucuya sunulmuştur; (ii) veri analizi sırasında oluşturulan kodlar, araştırmacılar tarafından ayrı ayrı oluşturulup karşılaştırma yöntemine gidilmiştir. Çalışmanın dış güvenilirliği için; benzer çalışmalar yapacak araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla: (i) çalışmada kullanılan yöntemler ayrıntılı olarak açıklanması, (ii) ham veri ve analizlerin kaydedilmesi gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Öğretmenlerin öğrencilerde teknoloji bağımlılıkları üzerinde görüşleri; (i) öğretmenlerin teknoloji bağımlılığı algısı, (ii) öğrencilerde teknoloji bağımlılığı ve etkileri, (iii) okulların öğrencilerde teknoloji bağımlılığı karşısındaki rolü olarak temalara ayrılmıştır. Bu bölümde temalara ilişkin doğrudan alıntılarla öğretmen görüşleri sunulmuştur.

Öğretmenlerin Teknoloji Bağımlılığı Algısı

Katılımcılara teknoloji bağımlılığının onlara ne ifade ettiği sorulmuştur. Katılımcıların teknoloji bağımlılığı algıları ile ilgili verdikleri cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin teknoloji bağımlılığı sorununun farkında oldukları anlaşılmaktadır. Teknoloji bağımlılığı öğretmenler tarafından; teknolojiyi gerekenden fazla kullanma, gerçek dünyadan uzaklaşma, teknolojisiz yapamama, sanal aleme saplanıp kalma, asosyalleşme, telefonu elinden bırakamama, kendini sadece teknoloji ile ifade edebilme, insan ilişkilerini mahveden bir hastalık, vakit israfı şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcılar çarpıcı bir dille teknoloji bağımlılığını ahtapot ve virüs gibi metaforlar kullanarak açıklamışlardır:

Zararlı bir alışkanlık olduğunu düşünüyorum ben. Bu alışkanlığa bağlı olarak açığa çıkan cep telefonlarına bağımlılık ahtapot kolları gibi bizi sarmakta ve kurtulma şansız olmadığını düşünüyorum (Fikret).

Teknoloji bağımlılığını bir çocuğun beynini ele geçirmiş bir virüs olarak düşünebiliriz. Teknolojinin beyne hitap edip çocuğun algılarını kapattığını söyleyebilirim (Şebnem).

Öğrencilerde Teknoloji Bağımlılığı ve Etkileri

Katılımcıların görüşlerine göre öğrencilerde teknoloji bağımlılığı yüksek düzeydedir. İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan öğretmenlerin her birinin, öğrencilerinde teknoloji bağımlılığının yüksek olduğuna yönelik görüşlerine karşılık olarak, öğrencilerde okul türüne göre farklı teknolojilere bağımlılık oluştuğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencilerde teknoloji bağımlılıkları; literatürde yer aldığı şekliyle sosyal ağ bağımlılığı (Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn, Youtube uygulamaları), çevrimiçi oyun bağımlılığı (çok kullanıcı sanal ortamların web tabanlı ve eğlence odaklı uygulamaları), anlık mesajlaşma bağımlılığı (Whatsapp, Snapchat, Skype, Hangouts uygulamaları) temalarıyla sınıflandırılmıştır.

Katılımcıların çoğu, kız ve erkek öğrencilerde teknoloji bağımlılıklarının farklılık oluşturduğunu belirtmişlerdir. Kız öğrencilerde sosyal ağ bağımlılıkları ve anlık mesajlaşma bağımlılıkları daha sık görüldüğü, erkek öğrencilerde ise oyun bağımlılıklarının üst düzeyde olduğu ifade edilmiştir.

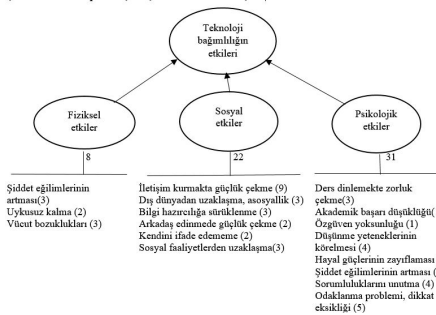
Sürekli instagram, daha çok sosyal ağlarda öğrenciler, özellikle kız öğrenciler daha çok sosyal ağlarda, erkek öğrenciler de daha çok oyun oynamak için kullanıyorlar (Melek).

Kız öğrenciler sosyal medyada fotoğraf paylaşmayı daha çok severlerken, erkek öğrenciler teknolojiden oyun oynayarak yararlanmaya çalışıyorlar (Metin).

Kız öğrenciler daha çok beğenilme arzusu ile instagram başta olmak üzere diğer sosyal medya organlarını da fazlasıyla kullanıyorlar. Arkadaşları arasında fotoğraflarının beğenilme oranı takipçi sayısı fotoğraflarına yapılan yorumlar hakkında popülerliklerinin arttığını düşünüyorlar. Erkek öğrenciler ise cep telefonu ile oyunlarda fazlası ile vakit geçiriyorlar (Önder).

Erkek çocuklar daha çok şiddet içerikli oyunları seviyorlar. Kız öğrencilerin de daha çok sosyal medya bağımlısı olduklarını görüyoruz. Birbirlerinin kılık kıyafetlerine yorum yapmalarının onların popüleritesini arttığını düşünüyorlar (Zerrin).

Öğrencileri her gün teneffüs süreleri dışında en az ortalama kırk dakika gözlemlene fırsatına sahip öğretmenlerin görüşlerine göre, teknoloji bağımlılığının öğrencilere olumsuz etkileri sorgulanmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre teknoloji bağımlılıklarının öğrencilere olumsuz etkileri literatürde yer aldığı şekliyle fiziksel, sosyal ve psikolojik etkiler olmak üzere üç tema altında toplanmış ve Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Öğretmen görüşlerine göre teknoloji bağımlılığının öğrencilere olumsuz etkileri

Katılımcıların verdiği cevaplara göre teknoloji bağımlısı öğrencilerin akademik başarılarının düşüklüğü sonucu ön plana çıkmaktadır:

Ruhen başka yerdeler fiziken dersteler gibi geliyor bana. Ders dinlemekte zorluk çekiyorlar, buna bağlı olarak akademik başarılarında düşüklük olduğunu düşünüyorum (Beril).

Derse ilgilenmeleri gerekirken telefona daha çok zaman ayırdıkları için akademik başarı dolayısıyla düşüyor (Hale).

Cep telefonu kullanımının tüm vaktini ayırıyor ve derslerinin başarısının düşük olmasını da ben bu nedene bağlıyorum (Leyla).

Akademik olarak olumsuz etkileniyorlar. Çünkü öğretmen ders anlatırken öğrenci sınıfta sadece fiziken var, ruhsal olarak oyunu düşünüyor tamamen bir gün önce oynadığı oyunda çocuğun aklı (Nuray).

Ders çalışmalarında bir çeldirici olarak kullanıyorlar teknolojiyi. Üç saat boyunca bazı öğrencilerin hiç aralıksız oyun oynadıklarını duyuyorum ama beş dakikalık bir ders çalışmanın onları çok büyük bir külfet haline geldiğini görüyorum. Bunu onlar söylüyorlar (Hasan).

Öğretmenlerin verdiği cevaplara göre öğrencilerin yaşadıkları iletişim bozuklukları, dış dünyadan uzaklaşarak kendini ifade etmekte güçlük çekme davranışları da öğrencilere teknoloji bağımlılıklarının zararlı etkileri arasındadır:

Günlük hayatta biriyle karşılaştıkları zaman kilitleniyorlar. Kime nasıl davranması gerektiğini, nerede nasıl konuşması gerektiğini hiç bilmiyorlar. Bu da çok büyük bir sorun yaratacak ilerleyen dönemlerinde diye düşünüyorum (Cemal).

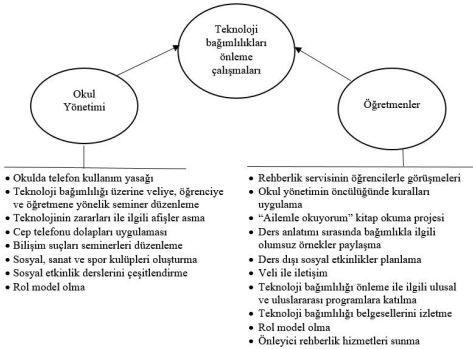
Aile ve arkadaşlık ilişkilerinin bozulduğunu düşünüyorum. Ne yazık ki iki kelimeyi bir araya getirip cümle kuramayan bir nesil yetiştiriyoruz (Esra).

Sosyal anlamda çok fazla etkiliyor onları. Daha konuşmayı bile tam anlamıyla beceremiyorlar. Kendilerini ifade etme konusunda sıkıntı yaşıyorlar. İletişime geçmeyi tam anlamıyla bilmiyorlar (Gökmen).

...Bence sosyal ilişkilerini de çok olumsuz yönde etkiliyor. Sadece bilgisayar oyunlarını konuşan bir öğrenci bilgisayar oyununun dışında başka hiç bir muhabbete katılmıyor. Sadece oyunları oynayanlarla konuşuyorlar (Niyazi).

Teknoloji bağımlılığı öğrencilerimizin dünyadan kopmalarına neden oluyor. Öğrencilerimizi dış dünyaya kapatıyor. Güncel olaylardan habersiz, iletişime geçmekten kaçınan, kendi kabuğuna çekilmiş bir nesil bizi bekliyor (Önder).

Öğrencilerimizin teknoloji bağımlılığı birçok yönden olumsuz etkiliyor en basitinden Türkçe konuşmakta zorlanıyorlar dilimiz de bu sayede bozuluyor. Kendilerince kısaltma sözcükler kullanıyorlar, yapma sözcükler kullanıyorlar, iki kelimeyi bir araya getirip cümle kurmakta zorlanıyorlar (Sibel).

Şekil 2. Okul yönetimin ve öğretmenlerin öğrencilerde teknoloji bağımlılıklarını önleme çalışmaları

Katılımcılardan biri teknoloji bağımlılığının çocukları şiddete eğimli, sınırlı, arkadaş ilişkilerinde seilmeyen bir duruma götürdüğünü ifade ederek, teknoloji bağımlı bir öğrenciyle yaşadığı anıyı paylaşmıştır:

Öğrenci çok sınırlıydı o gün. Evde bir problem yaşayıp yaşamadığını merak ettiğim için ona

soru sordum. Bana verdiği cevap şu: “Hayır öğretmenim, oynadığım bir online oyun var ve ben şu anda buradayken benim kalelerime saldırıyorlar ve ben hiçbir şey yapamıyorum” dedi. Çok şaşırıp ve üzüldüm öğrencinin cevabı karşısında (Nuray).

Okulların Öğrencilerde Teknoloji Bağımlılığı Karşısındaki Rolü

Katılımcıların çalıştıkları okulların öğrencilerde teknoloji bağımlılığı hakkındaki farkındalığı, teknoloji bağımlılığını önlemede yaptıkları çalışmalar üzerinden sorgulanmıştır. Katılımcıların çoğunluğu okullarının teknoloji bağımlılığı konusunda farkındalığının yüksek olduğunu, öğrencilerde teknoloji bağımlılığının önüne geçilmesi için okullarında çalışmalar yapıldığını belirtmişlerdir. Okullarının teknoloji bağımlılığının yüksek olduğunu düşünen katılımcıların, okul yönetimlerinin ve kendilerinin bu konuda yaptıkları çalışmaları sorgulanmıştır. Yapılan çalışmalar, okul yönetiminin yaptığı çalışmalar ve öğretmenlerin yaptıkları çalışmalar şeklinde temalar altında sınıflandırılmış ve şekil 2’de gösterilmiştir.

Öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencileri teknoloji bağımlılıklarından uzaklaştırmak için teknoloji konusunda yasaklar, kısıtlamalar yerine onları sosyal etkinliklere yönlendirmek çok etkili bir davranıştır. Sosyal etkinliklere yönlendirme konusunda hem okul yönetiminin hem de öğretmenlerin yaptığı çalışmalar ifade edilmiştir:

Eğer çocuk keyif aldığı bir şey yaparsa zaten farklı bir şeyle ilgilenmeye gerek bile duymayacaktır. Sosyal aktiviteye yönlendirilen çocuğun teknolojiyi kullanmaya zaten zamanı da olmayacaktır. Önemli olan kendisine faydalı ve yapmaktan keyif aldığı resim yapmak gibi, dans etmek gibi, şarkı söylemek gibi, kitap okumak gibi aktivitelerle kendisini yetiştirmeli ve geliştirmelidir (Gül).

Teknoloji bağımlılığından kurtulmak için de yapılacak bazı faaliyetler var. Bunlardan bahsetmek istiyorum. Öncelikle spor yapmak, bedeni zihni rahatlatır. Spor insanı bağımlılıktan uzak tutar. Sanal alemde vakit geçirmek yerine sportif, sanatsal ve kültürel etkinliklere öğrencilerimizi yönlendiriyoruz (Niyazi).

Bence öğrencinin teknolojiye olan bağımlılığın azaltılması için onların kitap okumalarını teşvik etmek gerekir. Ellerine telefon veya tablet vermek yerine onlara en büyük hediye bence kitaptır. Biz okulumuzda ailele okuyorum projesi gerçekleştirdik (Yaren).

Katılımcıların verdikleri cevaplara göre okul yönetiminin ve öğretmenlerin öğrencilerde teknoloji bağımlılığını önleme konusunda yaptıkları çalışmaların etkili olması için veli-okul işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bence aile daha ön planda bu konuda. Okul müdürü ya da okul yönetimi veya rehber öğretmeni ya da sınıf öğretmeni bir yere kadar öğrenciye müdahale edebiliyor (Esra).

Anne-babalar başta olmak üzere daha sonra öğretmenler öğrencilerin teknolojiyi yararlı bir biçimde kullanmaları gerektiğini onlara aktarmamız gerekiyor. Teknoloji bağımlılığının öğrencilerdeki seviyesinin üst düzeyde olmasının nedeni çocuğun tüm çevresidir, sadece okul değil (Figen).

Ailelerde çocukları susturucu olarak, telefonları ve tabletleri onların ellerine vererek teknolojiyi kullanıyorlar. Zaman zaman ben bile kendi çocuğum süssün diye eline cep telefonunu veriyorum. Bence öğretmenlerden çok teknoloji bağımlılığını önleme konusunda ailelere görev düşüyor (Gökmen).

Okuldan ziyade ailelerin bu konuda bilinçli olması gerektiğini düşünüyorum. Ailede gördüklerini okula yansıtıyor çocuklar (Hale).

İş birliği çok önemli sadece okul yönetimi sorumlu değil. Öğretmen, okul yönetimi ve velinin iş birliği içinde olması gerekiyor. Yani bu zincirin içinde bir halka olmazsa zincir kopuyor (Melek).

Aileler olarak evlerimizi teknolojiye göre dizayn etmememiz gerekiyor. Çocuklarımız dünyaya geldiği günden itibaren televizyon, telefon ve bilgisayar görünce birkaç yıl içinde teknoloji ba-

ğımlısı olması çok normal (Sercan).

Bence bağımlılığının önüne geçmek için okul aile işbirliğinin çok değerli ve etkili bir etken olduğu görüşümdedir. Çocuğum susun ve bana bulaşmasın, bana zararı olmasın diye onun eline teknoloji veren ailelerin bu konuda daha bilinçli davranarak öğrencilerdeki teknoloji bağımlılığının daha alt seviyelerde olmasını sağlamaları gerekiyor (Şebnem).

Tartışma

Öğrencilerin teknoloji bağımlılığına ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan çalışmada, öğretmenlerin teknoloji bağımlılığı algıları, teknoloji bağımlılığının öğrencilere etkileri, okulların teknoloji bağımlılığını önleme konusundaki rolü sorgulanmıştır. Öğretmenlere teknoloji bağımlılığının onlara ne ifade ettiği sorusu karşısında teknoloji bağımlılığı algıları ile ilgili verdikleri cevaplar incelendiğinde, öğretmenlerin teknoloji bağımlılığı sorununun farkında oldukları anlaşılmaktadır. Öğretmenler teknoloji bağımlılığını ifade ederken genellikle teknolojiyi gerekenden fazla kullanma ve asosyalleşme, kendini sadece teknoloji ile ifade edebilme ve insan ilişkilerini mahveden bir hastalık şeklinde sebep-sonuç ilişkilerine dayalı tanımlar yaptıkları görülmüştür. Öğretmenler telefon, tablet, bilgisayar bağımlılıklarını teknoloji bağımlılığı olarak ifade etmişlerdir. Griffiths (1995) de teknoloji bağımlılığını insan ve teknolojik aletin birbirine olan sebep-sonuç etkisi içeren ve kimyasal olmayan bağımlılık olarak açıklamaktadır. Teknoloji bağımlılığı; bilgisayar, internet ve televizyon bağımlılıklarını kapsayan genel bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Öğrencilerde teknoloji bağımlılığının yüksek düzeyde olduğunu düşünen öğretmenlerin görüşlerine göre, öğrencilerde teknoloji bağımlılıkları; sosyal ağ bağımlılığı, çevrimiçi oyun bağımlılığı, anlık mesajlaşma bağımlılığı temalarına ayrılmıştır. Çalışmamızda “sosyal ağ bağımlılığı, çevrimiçi oyun bağımlılığı, anlık mesajlaşma bağımlılığı” türleri kullanılmıştır. Sosyal ağ bağımlılığı kullanıcıların bireysel profillerini oluşturdukları, arkadaşlarıyla iletişime geçebildikleri, ortak ilgi alanlarında arkadaş edindikleri Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn, Youtube şeklinde platformların kullanımı olarak (Kuss ve Griffiths 2011), çevrimiçi oyun bağımlılığı, elektronik ağlar üzerinde yürütülen, basit metin tabanlı oyunlardan karmaşık grafik tasarımlı oyunlara kadar geniş bir ağa sahip olan, çok kullanıcı sanal ortamların web tabanlı ve eğlence odaklı uygulamalarının kullanımı olarak (Gao 2005); anlık mesajlaşma bağımlılığı ise e-posta, sohbet odası, telefon, sesli mesaj gibi çoklu bileşenlerin sohbet modeline dayalı birebir iletişim araçlarının kullanımı şeklinde sınırlandırılması araştırmanın sınırlılıkları arasındadır (Chung ve Nam 2007). Öğretmenler öğrencilerin daha çok çevrimiçi oyun bağımlılıklarının yüksek olduğunu düşünmektedir. Oyun bağımlılığının son yıllarda en sık karşılaşılan teknolojik bağımlılık olduğu ve psikolojik bir hastalık olarak tedavi yöntemlerinin araştırıldığı bilinmektedir (Köksal 2015). Katılımcılar tarafından kız öğrencilere göre erkek öğrencilerin oyun bağımlılıklarının daha üst düzeyde olduğu ifade edilmiştir. Griffiths ve Hunt (1995, 1998), Hauge ve Gentile (2003), Onay ve ark. (2005) ve Horzum (2011) yaptıkları çalışmalarda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha sık bilgisayar oyunlarını oynadıkları ve bu oyunlara bağımlı oldukları sonuçlarına ulaşmaları, çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Öğretmenlerin görüşlerine göre teknoloji bağımlılığının öğrencilere etkisi sorgulanmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre teknoloji bağımlılıklarının öğrencilere olumsuz etkileri fiziksel, sosyal ve psikolojik etkiler olarak temalara ayrılmıştır. Young ve Rogers (1998), Grüsser ve Thalemann (2006) teknoloji bağımlılığının fiziksel, psiko-

lojik ve sosyal olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Teknoloji bağımlılıklarının öğrencilerde en çok psikolojik etkiler oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin çoğu, teknoloji bağımlılığı olan öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğunu ifade etmiştir. Anderson (2001), Young ve Case (2004), Chang ve Man Law (2008), İnan (2010), Leung ve Lee (2012), Toraman (2013) ve Karakuş (2016) çalışmalarında öğrencilerde akademik başarı ile teknoloji bağımlılığının ters ilişkili olduğu, teknoloji bağımlılığı olan öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca sosyal etkiler teması altında öğretmenlerin çoğu, teknoloji bağımlılığı olan öğrencilerin iletişim kurmakta güçlük çektiğini ifade etmişlerdir. Caplan'ın (2002) yaptığı çalışmada toplumda yalnız ve içine kapanık bireylerin internet bağımlılıklarının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu bireylerin gerçek hayattaki kimliğinden farklı olarak sanal ortamda kendine başka bir kimlik yarattığını ve sadece sanal kimlikle kendini ifade edebildiğini belirtmiştir. Horzum (2011) teknoloji bağımlılığı ile ilişkili olarak oyun bağımlılığının çocuklarda sosyalleşmeyi engellediğini, buna bağlı olarak çocukların iletişim becerilerinin gelişmediğini açıklamıştır. Ögel (2012) teknoloji bağımlısı bireylerin kişilerarası ilişkilerde yalnızlaşma, toplumdaki soyutlanma problemleri yaşadığını vurgulamıştır.

Okullarının teknoloji bağımlılığının yüksek olduğu yönünde görüşlere sahip öğretmenler, okul yönetimlerinin ve kendilerinin bu konuda çalışmalar yaptıklarını belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalar, okul yönetiminin yaptığı çalışmalar ve öğretmenlerin yaptıkları çalışmalar şeklinde temalar altında sınıflandırılmıştır. Okul yönetiminin teknoloji bağımlılığını önleme konusunda yaptığı çalışmaların başında öğretmenlere, öğrencilere ve velilere yönelik teknoloji bağımlılığı seminerleri düzenlemesinin gerekliliği gelmektedir. Ayrıca öğretmenler okul yönetiminin aldığı kararlarla okullarında, öğrencilerin cep telefonlarını getirmelerine ve kullanmalarına izin verilmediğini belirtmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerde teknoloji bağımlılığını önlemek için öğrencilere rol model olmaya çalıştıklarını, derslerde teknolojinin aşırı kullanımıyla ilgili olumsuz örnekler verdiklerini ve öğrencileri teknolojiden uzaklaştırmak adına sosyal etkinliklere yönlendirdiklerini açıklamışlardır. Öğretmenler öğrencilerde teknoloji bağımlılığını önlemenin temel noktasının veli-okul işbirliği olduğunu vurgulamışlardır. Velinin desteği olmadığı takdirde okullarda yapılan çalışmaların etkili olamayacağı görüşü savunulmaktadır. Teknolojinin meydana getirdiği tehlikeleri ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için okullarda yapılan çalışmaların yanı sıra güçlü aile desteği gerekmektedir (Young 1999, Ayas ve Horzum 2013, Günüş ve Doğan 2013, Çetinkaya ve Sütçü 2016, Yiğit 2017).

Öğrencilerin teknoloji bağımlısı olup olmamasında ya da bağımlılığın önlenmesinde özellikle davranışların kazandırıldığı çocukluk ve ergenlik dönemi için okul ve öğretmenler önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak teknoloji bağımlılığında birçok faktör etkilidir. Bu çalışmada sadece okulların incelenmesi ve bu incelemenin okulların bulunduğu konum itibarıyla sosyoekonomik düzey benzerliğinden dolayı öğretmen başına düşen öğrenci sayısının birbirine yakın olduğu düşünülen okullarda yapılması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca nitel araştırmanın doğası gereği, öğretmenlerin görüşleri ışığında tasarlanan çalışmada öğrencilerin teknoloji bağımlısı olup olmaması konusunda; sadece öğretmenlerin gözlemleri, gözlemleri sonucunda gerçekleşen olaylara nasıl anlamlar yükledikleri, konuya ilişkin bakış açıları dikkate alınmıştır.

Çalışma, öğretmenlerin öğrencilerdeki teknoloji bağımlılığı olgusunu nasıl anla-

dıkları, nasıl betimledikleri, hakkında neler hissettikleri, nasıl anlamlandırdıklarını inceleyen olgubilim deseninde yürütülmüştür. Öğrencilerin teknoloji bağımlılıklarının çoklu veri toplama araçlarıyla (gözlem, görüşme, dökümanlar) derinlemesine incelendiği “vaka çalışmaları” veya bağımlılıkla mücadele konusunda bir model oluşturulması bakımından “teori geliştirme” desenlerinde çalışmalar yapılması araştırmacılara önerilebilir. Daha çok konuya ilişkin bağımlılık tespitlerinin yapıldığı nicel araştırmaların yanı sıra; derin ve ayrıntılı konularda çalışma imkanı veren nitel araştırmaların artırılması önerilebilir.

Öğretmenlerin, teknolojiyle yakından ilgilenen her öğrencinin bağımlı olduğunu düşünmesi uygun değildir. Fakat öğrencinin teknolojik aletleri kullanımında aşırı tepkiler vermesi, uzun süre teknolojik aletlerin başından kalkmaması, bu sebeple derslerinde aksamlar yaşaması şeklindeki belirtiler öğretmenlerin öğrencilerdeki teknoloji bağımlılığı durumu hakkında görüşlerini şekillendirmiştir. Böyle durumlarda öğretmenlere konuyu uzmanlarla görüşmeleri önerilebilir. Veli işbirliği ile toplumun geleceği olan öğrencilerin, günlük yaşamının önemli bir bölümünü geçirdikleri eğitim kurumlarında teknolojinin kullanımını konusunda bilinçlendirmeleri gerekmektedir. Öğrencileri teknolojiden soyutlamak yerine, onları çağın teknolojisine ayak uyduran ve teknolojik cihazlara ilgilerini teknolojinin onlara kazandıracakları faydalı bilgilere ulaşmaları için kullanmaları konusunda onları yönlendirmek, tüm eğitim kurumlarının misyonu arasında yer alması uygun olacaktır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim kurumlarında eğitim teknolojilerini destekleyen cihazların artırılması ve öğretmenlere eğitim teknolojileri seminerlerinin verilmesi önerilebilir. Okulların teknolojinin kullanılması konusunda uyulması gereken kuralların gerekçelerini öğrencilere göstermek ve bu gerekçelerden yola çıkarak kuralların ortaya konulma mantığını öğrencilere benimsetmek etkili olacaktır.

Kaynaklar

- Akçay D, Özcebe H (2012) Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 12(2):66-71.
- Anderson KJ (2001) Internet use among college students: An exploratory study. *J Am Coll Health*, 50:21-26.
- Arslan A, Kırık AM, Karaman M, Çetinkaya A (2015) Lise ve üniversite öğrencilerinde dijital bağımlılık. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 8:34-58.
- Ateş N (2016) Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğretmen adaylarının internet bağımlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Ayas T, Horzum MB (2013) İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39):46-57.
- Aydın F (2017) Teknoloji bağımlılığının sınıf ortamında yarattığı sorunlara ilişkin öğrenci görüşleri (Yüksek lisans tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Balcı Ş, Gülner B (2009) Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılıklarının profili. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6:5-22.
- Beyazyürek M, Şatır TT (2000) Madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası*, 4:50-56.
- Bloor M, Wood F (2006) *Keywords in Qualitative Methods*. New Delhi, Sage Publications.
- Bogdan RC, Biklen SK (1992) *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston, Allyn and Bacon.
- Caplan SE (2002) Problematic internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioural measurement instrument. *Comput Human Behav*, 18:553-575.
- Ceyhan AA (2011) İnternet kullanma temel nedenlerine göre üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanımı ve algıladıkları iletişim beceri düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11:59-77.
- Chang MK, Man Law SP (2008) Factor structure for young's internet addiction test: a confirmatory study. *Comput Human Behav*,

- 24:2597-2619.
- Charmaz K (2011) Grounded theory methods in social justice research. *The Sage Handbook of Qualitative Research*, 4:359-380.
- Chou, C, Hsiao MC (2000) Internet addiction, usage, gratifications, and pleasure experience: The Taiwan college students' case. *Comput Educ*, 35:65-80.
- Chung D, Nam CS (2007) An analysis of the variables predicting instant messenger use. *New Media Soc*, 9:212-234.
- Creswell JW (2018) Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma nitel araştırma ve araştırma deseni (Çeviri Ed. M Bütün, SB Demir). Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Çakır H (2013) Bilgisayar oyunlarına ilişkin ailelerin görüşleri ve öğrenci üzerindeki etkilerin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9:138-150.
- Çakmen Oğuz F (2004) İlkokul üç, dört ve beşinci sınıf öğrencilerinin bağımlılık eğilimleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara, Gazi Üniversitesi.
- Çam HH (2014) Adölesanlarda internet bağımlılığı prevalansı ile psikopatolojik semptomlar ve obezite arasındaki ilişkinin incelenmesi (Doktora tezi). Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi.
- Çetinkaya S, Sütcü SS (2016) Çocukların gözüyle ebeveynlerinin bilişim teknolojileri kullarımlarına yönelik kısıtlamaları ve nedenleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7:79-116
- Denzin N (2005) The art and politics of interpretation. In *Handbook of Qualitative Research*. (Eds NK Denzin, YS Lincoln):500-515. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Fraenkel JR, Wallen NE (2006) How to design and evaluate research in education. New York, McGraw-Hill.
- Gao Y (2005) Factors influencing user trust in online games. *The Electronic Library*, 23:533-538.
- Gencer H (2017) Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi.
- Gentile D (2009) Pathological video-game use among youth ages 8-18: A national study. *Psychol Sci*, 25:594-602.
- Gökçearslan Ş, Günbatar MS (2012) Ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(2):10-24.
- Griffiths MD (1995) Technological addictions. *Clinical Psychology Forum*, 76:14-19.
- Griffiths MD (1996a) Internet addiction: An issue for clinical psychology? *Clinical Psychology Forum*, 97:32-36.
- Griffiths MD (1996b) Gambling on the internet. *J Gambli Stud*, 12:471-473.
- Griffiths MD (2005) A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *J Subst Use*, 10:191-197.
- Griffiths MD, Hunt H (1995) Computer game plating in adolescence: Prevalence and demographic indicators. *J Community Appl Soc Psychol*, 5:189-193.
- Griffiths MD, Hunt H (1998) Computer game "addiction" in adolescence? A brief report. *Psychol Rep*, 82:475-480.
- Griffiths MD, Parke J (2002) The social impact of internet gambling. *Soc Sci Comput Rev*, 20:312-320.
- Grüsser SM, Thalemann R (2006). *Computerspielsüchtig?* Bern, Hans Huber Verlag.
- Guba EG, Lincoln YS (1982) Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Communication and Technology Journal*, 30:233-252.
- Güçlü G (2015) Yaşam boyu öğrenme argümanı olarak teknoloji bağımlılığı ve yaşama yansımaları (Yüksek lisans tezi). Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi.
- Günüç Ş, Doğan A (2013) The relationships between Turkish adolescents' internet addiction, their perceived social support and family activities. *Comput Human Behav*, 29:2197-2207.
- Hauge MR, Gentile DA (2003) Video game addiction among adolescents: Associations with academic performance and aggression. Poster presented at the April 2003 Society for Research in Child Development Biennial Conference, Tampa, FL.
- Horzum MB (2011) İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159): 56-68.
- İlhan V (2007) Gündelik hayatta e-yaşam: İhtiyaç- arzu çelişkisi çerçevesinde yeni iletişim teknolojileri bağımlılığı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30: 59-78.
- İnan A (2010) İlköğretim II. kademe ve ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı (Yüksek lisans tezi). Erzurum, Atatürk Üniversitesi.
- Karakuş Z (2016) İnternet bağımlılık düzeyinin TEOG ders puanları ve bazı değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Mersin, Çağ Üniversitesi.
- Karaman MK, Kurtoğlu M (2009) Öğretmen adaylarının internet bağımlılığı hakkındaki görüşleri. *Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* 11-13 Şubat 2009 Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 641-650.
- Khan RB, Salim M, Bilal M, Hussain A, Hasse M (2014) The relationship between internet addiction and anxiety among students of University of Sargodha. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4:288-293.

- Köknel Ö (1998) Bağımlılık: Alkol ve Madde Bağımlılığı. İstanbul, Altın Kitaplar.
- Köksal B (2015) Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerde dijital oyun bağımlılık düzeyleri, internet bağımlılık düzeyleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Üsküdar Üniversitesi.
- Kuss DJ, Griffiths MD (2011) Online social networking and addiction: A review of the psychological literature. *Int J Environ Res Public Health*, 8:3528-3552.
- Leung L, Lee PSN (2012) Impact of internet literacy, internet addiction symptoms, and internet activities on academic performance. *Soc Sci Comput Rev*, 30:403-418.
- Luborsky MR, Rubinstein RL (1995) Sampling in qualitative research: rationale, issues, and methods. *J Aging Res*, 17:89-113.
- Marks I (1990) Behavioural (non-chemical) addictions. *Br J Addict*, 85 1389-1394.
- Merriam SB (2013) Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (Çeviri Ed. S Turan). Ankara, Nobel Akademi.
- Miles MB, Huberman AM (1994) *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. New York, Sage.
- Neuman LW (2014) *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Essex, Pearson Education Limited.
- Neuman WL (2006) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Çeviri S Özge). İstanbul, Yayın Odası.
- Neuman WL, Robson K (2014) *Basics of Social Research*. Toronto, Pearson Canada.
- Odacı H, Kalkan M (2010) Problematic internet use, loneliness and dating anxiety among young adult university students. *Comput Educ*, 55:1091-1097.
- Onay PD, Tüfekçi A, Çağiltay K (2005) Türkiye'deki öğrencilerin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve oyun tercihleri: ODTU ve Gazi Üniversitesi öğrencileri arası karşılaştırmalı bir çalışma. *Bilişim Teknolojileri Işığında Eğitim Konferansı*, Ankara.
- Ögel K (2012) *İnternet bağımlılığı*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Patton MQ (2018) *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çeviri M Bütün, SB Demir). Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Solak MŞ (2012) Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu tutumları ile saldırganlık ve yalnızlık eğilimleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- Sünbül M (2004) Bir meslek olarak öğretmenlik. In *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. (Ed Ö Demirel, Z Kaya): 244-271. Ankara, Pegem Akademi.
- Şahin C, Tuğrul M (2012) İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 4(3):15-30.
- Şahin N (2014) Ergenlik problemleri ve baş etme yöntemleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Haliç Üniversitesi.
- Tanrıverdi S (2012) Ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Topal E (2018) Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve ilişkili faktörlerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Üsküdar Üniversitesi.
- Toraman M (2013) İnternet bağımlılığı ve sosyal ağ kullanım düzeylerinin ortaöğretim öğrencilerinin akademik başarıları ile ilişkisinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Elazığ, Fırat Üniversitesi.
- Uzbay Tİ (2011) Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Psikofarmakoloji Araştırma Ünitesi Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 1:5-15.
- Waldo AD (2014) Correlates of internet addiction among adolescents. *Psychology*, 5:1999-2008.
- Wallenius M, Punamaki RL (2008) Digital game violence and direct aggression in adolescence: A longitudinal study of the roles of sex, age and parent-child communication. *J Appl Dev Psychol*, 29:286-294.
- Yang SC, Tung CJ (2007) Comparison of internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Comput Human Behav*, 23:79-96.
- Yen JY, Ko CH, Yen CF, Wu HY, Yang MJ (2007) The comorbid psychiatric symptoms of internet addiction: attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), depression, social phobia, and hostility. *J Adolesc Health*, 41:93-98.
- Yıldırım A, Şimşek H (2008) *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit E (2017) Çocukların dijital oyun bağımlılıklarında ailelerin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Yin RK (2011) *Qualitative Research from Start to Finish*. London, The Guilford Press.
- Young KS (1996) Internet addiction: the emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychol Behav*, 1:237-244.
- Young KS (1999) Internet addiction: Symptoms, evaluation and treatment. *Innovations in Clinical Practice*, 17:19-31.
- Young KS (2004) Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *Am Behav Sci*, 48:402-415.
- Young KS, Case CJ (2004) Internet abuse in the workplace: new trends in risk management no access. *Cyberpsychol Behav*, 7:105-111.
- Young KS, Rogers RC (1998) The relationship between depression and internet addiction. *Cyberpsychol Behav*, 1:25-28.

Yu JJ, Kim H, Hay I (2013) Understanding adolescents' problematic internet use from a social/cognitive and addiction research framework. *Comput Human Behav*, 29: 2682-2689.

Yazarların Katkıları: Tüm yazarlar, her bir yazının çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladığını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğunu kabul etmişlerdir.

Etik Onay: Çalışma Yerel Etik Kurul tarafından onaylanmıştır. Tüm katılımcılardan yazılı aydınlatılmış onam alınmıştır.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Authors Contributions: All authors attest that each author has made an important scientific contribution to the study and has assisted with the drafting or revising of the manuscript.

Ethical Approval: The study was approved by the Local Ethics Committee. Written informed consent was obtained from all participants.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.
